

השכלה. גבוהה?

פרופ' שמואל ליימן-וילציג, ראש המחלקה למדעי המדינה, אונ' בר-אילן

בלוג מס' 73: מבחן טואף ודומיו – בשל האקדמיה הישראלית?

אחד ממאפייני ה"בלוג" בעולם הרחב הינו "שיח ציבורי" אל מול בעלי דעה אחרים. לפני שבוע העמדתי במה הזו לרשות עמיתה למקצוע לה, כדי לייצר בימת ויכוח. הפעם אביא דברים נוקבים שמצאתי ברשת על אודות פרשייה שהסעירה את המדינה ובוודאי את האקדמיה לפני כמה חודשים: הספר של פרופ' טואף, אשר פורסם באיטליה ואשר רמז (ויותר מכך) שהיהודים היו אשמים במידה מסוימת בעלילות דם בימי הביניים. על האמיתות של טענה זו אתייחס בהמשך, אך קודם תגובת ד"ר נתן אביון שמצאתי בבלוגיה של אתר תפוז:

<http://www.tapuz.co.il/blog/ViewEntry.asp?EntryId=912517>

כותרת הכתבה: מה עושים כאשר האמת הפנימית שלך אינה עולה בקנה אחד עם האמת של הממסד?

גלילאו פתר דילמה זו על ידי כפירה פומבית בתפיסת עולמו ובהשתעבדות לעינה הפקוחה של הכנסייה. את חוסר שביעות רצונו של שר ההיסטוריה מסידור זה אפשר למצוא במשפט הכמעט הוליוודי, "אף על פי כן נוע תנוע", המיוחס לגלילאו. הגה הצליח הקאובוי השרוע פצוע על החול לירות את האמת האחרונה שלו בממסד רגע לפני שהתמוטט ומת.

מעטים יודעים עד כמה הושפע גלילאו מנסיונו של קולגה שלו, בחור בשם ג'ורדנו ברונו. כמו גלילאו, ג'ורדנו, עסק באסטרונומיה וכמו גלילאו ממצאיו לא תאמו את תפיסת עולמה של הכנסייה. לפני גלילאו, גם הוא עמד למשפט האינקוויזיציה אך בניגוד אליו הוא בחר שלא להתכחש לאמת הפנימית שלו. בשנת 1600, לאחר שלשונו מוסמרה ללסתו לבל ימשיך ויטען את טיעונו, הועלה ג'ורדנו על מוקד. גלילאו לעומת זאת האריך ימים ומת בשיבה טובה בשנת 1642.

היום, כארבע מאות שנים מאוחר יותר, מבחן החברה, והאקדמיה בפרט, הוא כיצד ננהג בג'ורדנו שלנו. כן. ג'ורדנו יגיד דברים שהדעת איננה סובלת וההגיון הבריא ידחה אך האם די יהיה בכך על מנת שנמסמר לשונו לחיכו? האם נעלה אותו על המוקד למען יאיר גורלם הצפוי של הגלילאו שיבואו אחריו?

תפקיד האקדמיה הוא לשמר ולהגן על המרחב ההגותי בו יכולים חוקרים לחקור את האמת הפרטית שלהם ללא מורא. הסטודנטים שלומדים, ההכשרה המקצועית שנרכשת על ידם, חברות הסטארט אפ שקמות, הפטנטים שנרשמים ואפילו, רחמנא ליצלן, כל הידע העצום שנצבר, הם אך ורק תוצרי לוואי של אותו מרחב ותו לא.

לא בכדי עומדים אנשי אקדמיה על רגליהם האחוריות עקב המתקפה על אושיות אותו מרחב. מכל עבר נשמעות קריאות החוקרים בגנות הקיצוצים העמוקים, השכר הדיפרנציאלי, המחשבות על ביטול הקביעות ועוד. לצערי, בעודם נאבקים באמצעים להגבלת החופש האקדמי נשתכחה מליבם מהות אותו חופש אקדמי. מאמרים חוצבי להבות כנגד וועדת שוחט ומביאי דבריה ברבים - מאבדים ממשמעותם בימים בהם ג'ורדנו מתבקש לחזור בו מתפיסת עולמו, לשונו ממוסמרת לליסתו והאקדמיה שותקת.

לא קראתי את ספרו של פרופסור טואף ואינני בקיא בתיוזות המובאות בו, אך אני סמוך ובטוח שניתן בידי חוקרים מן התחום לבחון אותם בכלים מדעיים. אין זה תפקידם של המוסדות האקדמאים לפסול או לתת חותמת הכשר למחקר אלא לאפשר את המרחב בו ישיגו חוקרים את השגותיהם זה על מחקר זה ויעמתו תיוזת אחת ברעותה. ראוי היה שהליניץ' הציבורי שעבר יזכה לגינוי נרחב בקרב חסידי החירות האקדמית, ולא כך היה. הגדילה לעשות אוניברסיטת בר אילן שאמרה כי "בתום בדיקות ראשוניות

שנערכו על נסיבות פרסום ספרו באיטליה, שורר במוסד זעם רב על התנהגות פרופ' אריאל טואף לנוכח חוסר הרגישות שגילה באופן בו פירסם את ספרו על עלילות הדם... פרופ' טואף היה צריך לגלות רגישות וזהירות רבה יותר בפרסומו של הספר, כדי למנוע את הידיעות והפרשנויות המעוותות והפוגעניות". ראוי היה להזכיר לאוניברסיטה כי חוקר ההולך בין הטיפות, מרצה את דעת הממסד, דעת הרחוב ודעת האמת הפנימית שלו איננו חוקר אלא פוליטיקאי.

עד כאן תגובת ד"ר אביון. לא הייתי נזכר בנשכחות האלה אלמלא קראתי לפני שבוע עוד כתבה בעיתונות הישראלית על אודות טקס סיום של החוג למשפטים באוניברסיטת תל-אביב (כידוע, מעוז הליברליות הישראלית), בו נאם הסטודנט היחידי (לתואר שני עם תזה) שסיים את לימודיו בהצטיינות יתרה – כנציג כל הסטודנטים שקיבלו תואר באותה שנה. הבחור העלה שאלה מעניינת: כאשר שופטים עבריינים פלסטיניים בישראל, מדוע אין הרכב משפטי של יהודים ופלסטינים כאחד? תוך כדי נאומו קם רקטור האוניברסיטה וצעק עליו "חצוף!" ומנע מהבוגר הטרי להמשיך את נאומו. כנראה, חופש הדיבור – שלא לדבר על חופש אקדמי – הינו ערך רצוי, *עד גבול מסוים*. כך, לפחות חושבים המכובדים בבר-אילן ובתל-אביב.

יאמר מיד, שניתן בהחלט להבין את הרגישות של המוסדות האלה. בין השאר הם תלויים בתורמים בחו"ל, אשר ידועים כאוהדי ישראל ובתור שכאלה אינם מוכנים לשמוע ביקורת נוקבת כלפי התנהגות ישראלית (ובוודאי לא יהודית). לדעתי האישית, בשני המקרים נאמרו דברים קשים ולא נעימים לאוזן – וייתכן שגם לא הגיוניים. אוסיף ואומר, שייתכן שלא היו צריכים להיאמר/להיכתב (מסיבות שונות לחלוטין: פרופ' טואף, על פי הדיווחים, כלל לא העביר את כתב-היד שלו לביקורת/שיפוט אקדמי ולכן נמצאו בספרו אי-דיוקים רבים; המצטיין במשפטים כלל לא לקח בחשבון שהמשפט הפלסטיני כלל אינו פועל על פי אמות מידה מקובלות בעולם המשפט הנאור). אולם, נדמה שלא זה לב העניין.

הבעיה כפולה. ראשית, אם באקדמיה אי אפשר להביע דעה בצורה חופשית – קשה ואפילו לא הגיונית ככל שתהיה – אז איפה כן? יתרה מזאת, מהו הגבול של ה"לא לגיטימי" לעומת ה"סתם לא מוכח"? איך ניתן להסביר לסטודנטים שלנו מה כן מותר להם לחשוב ולהשמיע ומה לא? מי קובע? חוץ מהחוק – כלומר, אמירה שגובלת בהסטה ממשית או בלשון הרע – החופש האקדמי אמור להתיר את הכול. שוב, "להתיר" ולא דווקא לקבל במובן של "להסכים". למשל, לגבי פרופ' טואף, אם וכאשר יגיש מועמדות להעלאה בדרגה, יהיה זה לגיטימי לפסול את הקידום על רקע אקדמי גרידא, אם וכאשר השופטים (החיצוניים) יסיקו שהמחקר אינו מבוסס דיו, לא השתמש בכלים המדעיים הראויים וכו'. אבל בין זה לבין פסילה מחמת "אי-נוחות" ו"פגיעה בשם הטוב של האוניברסיטה" או אפילו של העם היהודי, המרחק רב.

הבעיה השנייה עוד יותר אקוטית בימינו, שהרי כל מערכת ההשכלה הגבוהה נמצאת במתקפה של רשויות השלטון, אשר דרך רפורמות "ועדת שוחט" עלולות להחליש את החופש האקדמי ואף לסכנו טוטאלית (ואין בדבריי ביקורת על כל שאר הרפורמות שכנראה יוצעו על ידי ועדה זו). אז מה נגיד להם "למעלה": רק אנחנו מורשים לצנזר ולהגביל את החופש האקדמי – אתם לא? טיעון כזה לא יעבור – ובצדק.

החירות במדינה דמוקרטית הינה חרב עם שתי פיפות – היא עלולה להחליש את החברה אבל במידה הרבה יותר גדולה היא מחסנת אותה משגיאות קשות נצחיות. בחוד החנית של ביעור השגיאות אמורות להימצא האוניברסיטאות – לאו דווקא כי יש אצלנו יותר "חוכמה ונאורות" אלא בגלל שאנו חורתים על דגלנו את החופש להביע את עצמנו בחופשיות מוחלטת במסגרת החוק. כל פגיעה בעקרון זה – תהא מוצדק מבחינת האמת הצרופה אשר תהא – מכרסמת ביסודות מערכת ההשכלה הגבוהה והחברה הישראלית כאחת. סלידה מ"דברים לא יפים" כאלה? בוודאי. מתקפת נגד? כן, אם נעשה בצורה שקולה ולא מתלהמת. סתימת פיות? זו כבר אופרה אחרת לגמרי.

wilzis@mail.biu.ac.il